

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет (навчально-науковий інститут) соціологічний

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

До захисту допущено

Кафедрою _____ протокол № _____ від _____

завідувач кафедри _____ *Ірина Солдатенко*
(підпис)

« _____ » _____ 202_ р.

Кваліфікаційна робота
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
В НІМЕЧЧИНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Спеціальність (спеціалізація) 054 Соціологія
Освітня програма Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків з громадськістю

Виконавець _____ *Єва Тимофєєва*
(підпис)

Науковий керівник _____ *Олександра Дейнеко*
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ БІЖЕНЦІВ	6
1.1 Поняття соціальної інтеграції: теоретичні підходи (огляд).....	6
1.2 Чинники інтеграції біженців у приймаючих країнах (огляд джерел)	9
1.3 Особливості соціальної інтеграції молодих біженців	13
1.4 Основні бар'єри інтеграції молодих біженців	16
Висновки до розділу 1	19
2 УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІ БІЖЕНЦІ В НІМЕЧЧИНІ: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ (СТАН МОЛОДИХ БІЖЕНЦІВ)	21
2.1 Політика інтеграції біженців у Німеччині: основні механізми та виклики	21
2.2 Особливості інтеграції українських біженців. Роль неурядових та благодійних громадських організацій у підтримці біженців	25
2.3 Порівняння потреб та бар'єрів українських молодих і дорослих біженців	28
Висновки до розділу 2	30
3 ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ КЛУБІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ БІЖЕНЦІВ	32
3.1 Методологія дослідження	32
3.2 Основні результати дослідження.....	34
3.3 JugendClub як засіб створення соціальних зв'язків з однолітками (“social bonds”)	40
3.4 Клуб як інтеграція в німецьке суспільство чи контрінтеграція	42
Висновки до розділу 3	43

ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну близько 5,5 млн українців виїхало через західні кордони, з них 1,2 млн осіб проживає в Німеччині[1]. Частка молодих українських біженців становить 1,2 млн осіб, показники Німеччини чітко невідомі та неточні, що свідчить про недостатню досліджуваність молоді частки вимушених українських мігрантів. Здебільшого дослідження вимушеної міграції спираються на соціальну інтеграцію дорослої частки населення чи дітей, стратегії ж інтеграції цих двох груп різні, молодь інтегрується через соціальні зв'язки та соціальний капітал за допомогою неурядових та благодійних громадських організацій, в роботі буде досліджено як вони впливають на успішність соціальної інтеграції біженців та які фактори і заходи інтеграції й адаптації можна покращити.

Актуальність теми полягає у розгляді групи українських молодих біженців в Німеччині як недостатньо дослідженої в контексті соціальної інтеграції, яка однаково потребує вивчення і покращення методів успішної інтеграції. Особливо для приймаючого суспільства питання молодого людського ресурсу для економіки важливо, додатково зважаючи на швидку адаптивність та активну інтеграцію досліджуваної нами групи.

У соціальній інтеграції молодь використовує комунікативні методи та соціальні зв'язки, які надають неурядові та благодійні громадські організації, соціологічних досліджень, що досліджували б вплив процесу комунікації та формування й використання соціальних зв'язків бракує.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Проблема соціальної інтеграції біженців активно досліджується сучасники соціологами. Зробили такий внесок в цю тему Е. Дюркгайм, Т. Парсонс, Ю. Габермас, Н. Луман, П. Бурдьє, Е. Гідденс. У контексті міграції є важливими структури Дж. Беррі, С. Кестлса і М. Міллера, а також структурно-динамічна модель інтеграції Ф. Гекмана. У сфері емпіричних досліджень інтеграції ключовою є модель соціальних зв'язків Ager & Strang, яка дозволяє оцінювати інтерактивні,

культурні та інституційні виміри включення біженців у приймаюче суспільство.

Мета дослідження. Проаналізувати особливості соціальної інтеграції молодих українських біженців у Німеччині через комунікативні процеси та соціальні зв'язки, що формуються у молодіжному клубі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння соціальної інтеграції та визначити концептуальну рамку дослідження.
2. Визначити чинники та бар'єри інтеграції молодих біженців у приймаючих суспільствах.
3. Дослідити особливості інтеграції молоді порівняно з дорослими біженцями.
4. Проаналізувати діяльність JugendClub як простору інтеграції, соціальних зв'язків та емоційної підтримки.
5. На основі емпіричних даних (case study, інтерв'ю та включеного спостереження) виявити роль молодіжних ініціатив у соціальній інтеграції молодих біженців.

Об'єкт дослідження. Процес соціальної інтеграції молодих українських біженців у Німеччині.

Предмет дослідження. Комунікативні практики та соціальні зв'язки молодих біженців, що формуються в діяльності молодіжного клубу JugendClub як простору соціальної інтеграції.

Методи дослідження. У роботі використано якісний підхід, що включає у себе case study, спрямоване на вивчення конкретного молодіжного клубу, напівструктуровані інтерв'ю з учасниками та засновницею комунікативного простору та включене спостереження, обробка емпіричних даних супроводжувалася теоретичним аналізом та порівнянням.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ БІЖЕНЦІВ

1.1 Поняття соціальної інтеграції: теоретичні підходи (огляд)

Соціальна інтеграція є первинною проблемою молодих українських біженців в Німеччині. Враховуючи контекст невідповідності до міграції як біженців, так і країни, що її приймає. Зазвичай міграція та послідуєча інтеграція відбувається у молоді через різні соціальні інститути та ключові суспільні сфери, наприклад, освіти, житла, ринку праці, медицини, громадського та культурного залучення, а також через комунікаційні процеси. Соціальна інтеграція нашого об'єкту роботи може відбуватися на різних ступенях, адже існує багато чинників, які впливають на її успішність та різні передумови у кожного індивіда.

Існує декілька соціологічних підходів вивчення соціальної інтеграції. У функціоналістському соціологічному підході Е. Дюркгайм та Т. Парсонс розглядали соціальну інтеграцію як спільність цінностей, норм, переконань, які б пов'язували різні соціальні групи і створювали єдине суспільство. [2][3] Через таку спільність й прийняття певної групової належності розглядається соціальна інтеграція й в теорії соціальної ідентичності Дж. Тернера. [4]

У теорії соціальної дії та інтеракціонізму соціальна інтеграція є орієнтацією на дії інших, соціальною взаємодією та узгодження спільних символів та норм. За Ч. Х. Кулі та Дж. Г. Мідом індивіди мають засвоювати соціальну інтеграцію в первинних колах завдяки комунікативній взаємодії, наслідуванню та очікуванням соціальної групи, до якої належить індивід. [5][6] У теорії комунікативної дії Ю. Габермас наголошує про важливість досягнення консенсусу без домінування, тобто створення незапланованого діалогу в диференційованому суспільстві, який би забезпечував соціальну

інтеграцію, що відрізняється від інших теорій активною роллю індивіда включно з періодом зміни соціальних норм.[7] З точки зору соціології комунікації комунікаційний процес є одним з важелів успішності соціальної інтеграції, яка постає як результат ефективних комунікаційних стратегій.

За теорією структурації Е. Гідденса соціальна інтеграція є результатом взаємодії соціальної структури та дії, які є співзалежними у видозміні, що означає, що соціальна структура може також змінюватися залежно від дій індивіда, як і дія індивіда в залежності від структури. [8] За Дж. Сарторі соціальна інтеграція розглядається також в контексті включеності різних соціальних груп (в контексті еліт та нерівності) та їх взаємодії з метою консенсусу, а не “вирівнювання”. [9]

Н. Луман розглядав соціальну інтеграцію функціонування підсистем через комунікацію, відповідно індивід може інтегруватися завдяки комунікаційним структурам, як от право, освіта, політика, економіка, таким чином існує системна згода, яка не вимагає безпосередньої комунікації індивідів як в комунікативній теорії Ю. Габермаса. [10]

В теорії П. Бурдьє про поля й капітали є сенс розмежування в соціальному, політичному, культурному, релігійному, економічному та інших полях на соціальний, культурний політичний та символічний капітали, за якими можна вимірювати соціальну інтеграцію індивіда, як от певний набутий соціальний капітал (зв'язки, знайомства) полегшують соціальну інтеграцію в певних полях, наприклад, соціальному та економічному. [11]

Е. Гофман в драматургічному підході розглядав соціальну інтеграцію на мікрорівні, а саме у щоденних взаємодіях, відповідно через певні правила ввічливості, щоденні взаємодії та символічні фрейми ситуацій будується соціальний порядок, в якому стабільність соціальних контактів підтверджує належність індивіда до суспільства. [12]

В більш сучасній соціології ми вже простежили тенденцію не статичного суспільства, що його в своїй теорії описує З. Бауман. І на що варто зауважити в нашій роботі, коли тенденція міграції підвищується і мобільність суспільства

підвищується в умовах глобалізації, вчений виокремлює такий термін як “плинне” або мінливе суспільство. В контексті нестабільності оточуючого середовища соціальна інтеграція стає також фрагментарною через швидку зміну норм і поглядів суспільства, структур і соціальної системи. [13]

Розглянувши термін соціальної інтеграції загалом, перейдемо до соціальної інтеграції в умовах (вимушеної) міграції. Джон Беррі розглядав чотири види адаптації мігрантів: сегрегація, інтеграція, маргіналізація та асиміляція. Інтеграція є прийняття чужої культури і збереження власної, проте її успішність невіддільно залежить і від характеру приймаючої культури, наскільки вона відкрита. [14] В теорії мультикультуралізму збереження власної культури підтримується не на рівні індивіда, а на рівні соціальних етнічних груп, що має сприяти побудові “соціетальної культури”.

В моделі Стівена Кестлса та Марка Міллера інтеграція розмежовується на економічний, політичний, соціальний та культурний виміри. Загалом інтеграція розглядається як трансформація приймаючого суспільства, а не злиття мігрантів з першим. А також наголошується важливість держави у створенні умов для соціальної інтеграції мігрантів.[15] Ми використовуватимемо теорію Фрідріха Гекмана, який розподіляє соціальну інтеграцію на структурну (тобто соціальну-економічну, в якій мігранти мають доступ до освіти, ринку праці, охорони здоров’я тощо), культурну, в якій існує місце взаємоприйняттю культур як тієї, що інтегрується, так і тієї, що приймає; інтерактивну, де індивіди приймають безпосередню участь із місцевим населенням у повсякденному житті та наостанок ідентифікаційну, в якій індивід приймає себе як частину суспільства, в якому живе, й поєднує свою ідентичність з оточуючим середовищем. Загалом соціальна інтеграція стає динамічними взаємоприйняттям і взаємозмінами обох суспільств. [16]

Розглядаючи детальніше, Гекманн наголошував, що структурна інтеграція є найдосліджуванішою областю, а інтерактивну — навпаки недооцінюють, хоча вона є запорукою успішної соціальної інтеграції. Відповідно, можливість освіти, доступ до ринку праці, наявність житла та

доступ до медичних послуг не завжди може виміряти формування соціальних відносин на різних рівнях, участь у громадських подіях та соціальну включеність. Культурна та ідентифікаційна інтеграції є менш системно вивченими через складність стандартизованого вимірювання, проте вони грають також важливу роль в оцінці успішності соціальної інтеграції.

Зважаючи на об'єкт дослідження дипломної роботи, молодіжний клуб як комунікативний простір, доречно використовувати комунікативний підхід до соціальної інтеграції, що дозволяють нам зробити комунікативні теорії Н. Лумана та Ю. Габермаса. Для емпіричної частки використовуватимуться теорія соціальних зв'язків Ager & Strang, яка полягає у наданні центральної ролі соціальним зв'язкам в інтеграційному процесі, в свою чергу соціальні зв'язки категоризуються на *social bonds*, тобто внутрішньогрупові етнічні зв'язки, *social bridges*, які полягають у міжгрупових зв'язках, наприклад, мігрантів з приймаючим суспільством, та *social links*, тобто зв'язок з інституціями.[17] Соціальні зв'язки є індикатором вимірювання соціального капіталу, що є частиною теорії П. Бурдьє, яка буде заключною в аналізі нашого об'єкта роботи.

Отже, можемо проаналізувати, що з часом соціальна інтеграція почала розглядатися не як метод підлаштування, а як результат консенсусу різних соціальних груп, або ефективності комунікаційної взаємодії. Тобто замість певного образця, зараз суспільство розглядається як не статичне, а мінливе, що впливає і на дефініцію соціальної інтеграції. Дефініція сама по собі досить широка й налічує багато показників для вимірювання у сфері соціологічних досліджень. Ми розглядатимемо соціальну інтеграцію в сфері комунікаційної теорії Ю. Габермаса та Н. Лумана, з підкріпленням емпіричної частки моделлю соціальних зв'язків Ager & Strang та соціального капіталу П. Бурдьє.

1.2 Чинники інтеграції біженців у приймаючих країнах (огляд джерел)

Як ми вже зазначали вище, соціальна інтеграція біженців є багатовимірним процесом, який відбувається не в рамках односторонньої адаптації до приймаючого суспільства, а як динамічна взаємодія між індивідом та соціальними інституціями приймаючого суспільства. Відповідно чинники інтеграції полягають не тільки у певній ситуації індивіда, його особливостях та характеристиці, а й в соціальній політиці приймаючої країни, ситуації на ринку праці та суспільного “клімату” в контексті прийняття біженців.[16]

Ми розглядатимемо індивідуальні, соціальні та культурні, економічні, інституційні, політичні, психологічні та інтерактивні чинники соціальної інтеграції. Така категоризація допомагає обширно розглянути процеси адаптації та прийняття в оцінці успішності соціальної інтеграції.[18]

Одним із перших індивідуальних чинників є вік, молодь є наймобільнішою та найбільш швидко адаптованою часткою населення порівняно із старшою, яка більш приземлена. У цей період життя індивіди мають менше впливаючих та зупиняючих факторів, вони більш відкриті до можливостей, яких в свою чергу також більше. Старші ж люди схильні до закріплення на одному місці, більш того вони можуть мати більше факторів, які цьому сприяють, наприклад, професія, сім'я тощо.[19]

Наступним фактором є освіта та професійна підготовка, що особливо впливає на пошук роботи на ринку. Доросле населення може частіше зустрічатися з проблемою визнання вищої освіти або професійного досвіду через різницю системи, тобто деякі професії та технічні задачі можуть бути незрозумілими. Молодь часто стикається з іншою системою освіти, під яку треба підлаштовуватися, та загалом простіше проходить етап освіти й пошуку роботи, бо може “почати все знову”. [20]

Важливим чинником є знання мови приймаючої країни. З цією проблемою стикнулося багато біженців, зважаючи на умови еміграції. Тут впливають також психологічний бар'єр та рівень схильності до вивчення мов. Проте цей чинник сприяє не тільки структурній інтеграції, а й інтерактивній

та культурній, тобто соціальним зв'язкам та комунікації, участі у громадських та культурних заходах тощо.[21]

Й останніми з індивідуальних чинників є особиста мотивація, готовність до адаптації та психоемоційний стан. Маючи мету та візію майбутнього індивіду стає простіше стикатися з труднощами імміграції та інтеграції, відповідно невід'ємною частиною стає і готовність до адаптації, розуміння чого сприяє швидшій інтеграції. Зважаючи на причину імміграції, також важливий психоемоційний стан, адже втрата місця проживання, рідних та стабільності дуже впливає на особистість та її готовність до інтеграції в цілому.[22]

До соціальних та культурних чинників відноситься приналежність та наявність різних соціальних груп, як етнічних, так і громадських. Соціальні зв'язки на рівні маленької етнічної громади та великих громадських організацій є важливими для уникнення соціальної ізоляції та набуття певного соціального капіталу. Ці групи допомагають формуватися спільним цінностям, формують єдність у певних життєвих ситуаціях і таким чином сприяють соціально інтегруватися.

Важливим чинником є також прийняття біженців приймаючим суспільством, в залежності від нього суспільство може об'єднуватися й уникати розслоєння груп за конфлікту міжгрупових відносин. Відповідно він сприяє формуванню міжкультурній взаємодії на рівні громад, шкіл, громадських ініціатив тощо. Мультикультуралізм сприяє визнанню культурної ідентичності біженців та розширенню соціального капіталу.[15]

До інституційних чинників належить доступ до соціальних послуг, як от житло, освіта, та медичні послуги. Забезпечення таких послуг сприяє швидшій культурній та інтерактивній інтеграції, спрощуючи шлях індивіда до незалежного члена суспільства. Доступ до інформації про послуги часто напряду залежить від ефективності комунікації держави з біженцями. Можливість визнання кваліфікації та вищої освіти сприяє швидшій інтеграції на ринку роботи та узгодженню ідентифікаційної інтеграції індивіда. [18]

Варто розглянути як окремих інституційний чинник — медіа, адже вони є частиною каналів доступу до інформації для біженців, відповідно двостороння комунікація, що адаптована під потреби біженців впливає на успіх соціальної інтеграції. До того ж медіа можуть впливати на фрейм біженців в країні, в залежності їх висвітлення у якості пасивних отримувачів соціальної допомоги чи навпаки корисного ресурсу для суспільства, прийняття суспільством може варіюватися та також впливати на соціальну інтеграцію.[23]

Відповідно економічним чинником є доступ до ринку праці в країні, що забезпечує економічну рівновагу в країні та системно інтегрує індивіда до приймаючого суспільства. Центри зайнятості допомагають біженцям підготуватися до роботи за кваліфікацією та розуміти систему ринку праці країни. В свою чергу ринок праці потребує PR-кампаній, міжкультурної комунікації та інформаційного доступу для успішного працевлаштування біженців.[24]

Важливі також психологічні, інтерактивні та ідентифікаційні чинники. Зазвичай біженці приїжджають із певним травматичним бекграундом, що може вимагати більшого часу для адаптації та готовності до соціальної інтеграції. Від них залежить і готовність до інтеракції з приймаючим суспільством. За успіху соціальної інтеграції та набору соціального капіталу індивід може успішно інтегруватися ідентифікаційно. Тобто визнавати себе як членом етнічної групи, так і членом суспільства, в якому наразі проживає. [14]

Таким чином, соціальна інтеграція складається з багатьох чинників, які містять структурну інтеграцію в суспільство: доступ до ринку праці та наявність соціальних послуг, культурну та інтерактивну інтеграцію: участь в громадських організаціях різного рівня, набуття соціального капіталу та ідентифікаційну інтеграцію, тобто визнання особистості членом суспільства, в якому вона проживає. На всі чинники впливає якість двосторонньої комунікації, яка є провідним чинником успіху соціальної інтеграції.

1.3 Особливості соціальної інтеграції молодих біженців

Молодь є не просто показником біологічного чи демографічного віку, це певний соціальний статус та культурна категорія, адже як окрема соціальна генерація вона формується під впливом зовнішніх соціальних змін та історичних подій. Молоді українські біженці формують нове покоління із спільною свідомістю у якості вимушених мігрантів, що формує єдність у сприйнятті соціальної реальності. Як покоління, яке найсильніше реагує на зміни молодь є головним рушієм процесів соціальної інтеграції, більш активною у зміні соціального порядку та відкритості до нових ідей, проте зміна соціальних правил в контексті міграції може цьому заважати. Таким чином, молодь є більш здатною до змін соціальних норм, проте є ризик соціальної невизначеності, який вимагає наявності нових способів належності.[25]

До того ж в дискурсі життєвого етапу молодість розглядається як період пошуку ідентичності, під час якого індивіди можуть експериментувати із соціальними ролями, цінностями та культурними нормами. Він супроводжується нестабільністю, що проявляється в постійній мобільності і зміні соціальних зв'язків, місця проживання, роботи тощо, а також почуттям “між”, що характеризується прожитим дитинством й неповноцінною дорослістю. В контексті міграції ускладненість проявляється в тому, що молоді люди змушені будувати нову ідентичність під час культурного переходу, який поглиблює почуття “між”, і супроводжується постійною соціальною фоною нестабільністю. Проте відчуття наявності нових можливостей та більш відкритого майбутнього сприяє участі молоді у різних інтеграційних програмах, набутті освіти та участі у волонтерстві.[26]

Освіта та працевлаштування є одними з основних структурних чинників підтримки молоді, які необхідні для успішної соціальної інтеграції. Особливо важлива наявність можливості здобувати чи продовжувати вищу освіту, чого

бажають 84% молодих біженців. Концепт дуальної освіти надає можливість збільшити успішність працевлаштування. Загалом навчання сприяє не тільки здобуттю професії, а й збиранню соціального та культурного капіталу.[27]

За Бурдье молоді володіє меншим структурним капіталом особливо в умовах вимушеної еміграції, зате більшим соціальним капіталом, створюючи горизонтальні соціальні зв'язки. Таким чином, створення соціальних мостів: включеність до різноманітних молодіжних проєктів, волонтерства, громадських організацій тощо, — надає можливість молоді виступати каталізатором в побудові, поширенні та модифікації комунікації та соціальних зв'язків та уникати маргінальності та культурної подвійності, відповідно соціальна інтеграція на цьому рівні може компенсувати відсутність стабільних формальних інституційних зв'язків, а з часом трансформуватися в структурний капітал.[11]

Набуття культурного капіталу частково відбувається через засоби медіа, де зустрічаються два культурних коди: власний та домінуючий, відповідно споживання медіа відбувається на рівні адаптації до культури суспільства прийому нерозривно із залишенням власного культурного коду. Право на збереження своєї культури (символи, традиції тощо) через взаємне визнання ідентичності, а не втрату, формує згуртованість та взаєморозуміння індивідів з різних “сторін” соціальних мостів.[18]

Молоді біженці ефективніші в набутті комунікативної та цифрової компетентності, що сприяє формуванню соціальних мостів, тобто комунікації між власними етнічними спільнотами та зовнішніми групами приймачого суспільства. Завдяки гнучкості ідентичності молоді люди стають медіаторами між культурами, поєднуючи різні культурні коди, норми поведінки та способи самовираження. Таким чином у якості міжкультурних агентів вони створюють комунікативні простори довіри та взаєморозуміння між спільнотами.

Гекманн розглядав молодих біженців й емігрантів як інвестицію в майбутню соціальну структуру суспільства в перспективі становлення молоді його суверенною часткою, де інтерактивна й ідентифікаційна інтеграція

грають особливу роль. У звіті “Youth and migration: an overview” (2020) зазначається, що молодь інтегрується здебільшого через волонтерські програми, освіту та молодіжні клуби. Тож ЄС спрямовує молодіжну політику на розвиток участі, партисипативності та неформальної освіти, таким чином створюючи механізм активної соціальної інтеграції через взаємодію. [16,28]

В умовах періоду формування ідентичності молодь у вимушеній міграції потребує емоційної підтримки, адже такий соціальний статус характеризується відсутністю багатьох постійних структур, як от власна сім'я, професія тощо, відповідно молодих біженців зачіпають не тільки проблеми побуту, а й самоідентифікації. Відчуття безпеки грає роль у побудові нових соціальних зв'язків і сприяє прийняттю нових соціальних ролей, що в свою чергу допомагає соціальній інтеграції. Емоційне благополуччя, що включає емоційну підтримку з боку ровесників (peer-group), визнання досвіду травми та наявність безпечного середовища є передумовою соціальної стабільності. Варто зазначити важливість можливості отримання емоційного громадянства, що проявляється в мікросоціальних зв'язках, у визнанні досвіду індивіда, можливості активної участі та відчуття приналежності. Таким чином, емоційна підтримка є не просто додатковим фактором інтеграції, а ресурсом мотивації до активної участі в житті приймаючого суспільства та пізнання нової культури й соціальної системи.[29]

Безпечні комунікативні простори або safe space, такі як молодіжні клуби, створені з метою надання відчуття безпеки й психоемоційної підтримки, вони по суті є практичною реалізацією ідеальної мовної ситуації, адже такі простори дозволяють розмовляти рідною мовою, бути прийнятим в контексті власного досвіду і встановити неієрархічні комунікативні зв'язки. Високий рівень комунікативної взаємодії в таких організаціях забезпечує швидкість соціальної інтеграції, надаючи також довіру та мотивацію до дії і можливість переходу від емоційної адаптації до активної участі в приймаючому суспільстві. [7,16]

1.4 Основні бар'єри інтеграції молодих біженців

Бар'єри інтеграції витікають із видів соціальної інтеграції Гекмана, відповідно структурні, культурні, інтерактивні та ідентифікаційні перешкоди які ускладнюють включення індивідів у певне суспільство, в нашому випадку — молодих біженців у приймаюче суспільство іншої країни. Бар'єри також можна поділити на зовнішні, як от мовні, інституційні, та внутрішні: почуття втрати, зміна ідентичності і т. д.

Структурні бар'єри пов'язані із нестачею структурного капіталу, якого як ми вже визначили у молодих біженців недостатньо і він часто перекривається капіталом соціальним. Як чинник інтеграції ми розглядали освіту, складність визнання якої може стати бар'єром соціальної інтеграції, особливо у спеціалістів гуманітарних наук, процес може тривати досить довго, що тримає індивіда у “підвішеному” стані. Таким чином, виникає втрачений період соціалізації, коли індивід знаходить поза межами освіти та праці і в процесі набуття інших навичок. [18]

Індивід паралельно може набувати мовні навички, проте процес може виявлятися також неідеальним, наприклад, зазначалося, що наявність доступу до мовних курсів не означає їх відповідну якість для молоді, темп вивчення може бути заповільним і підхід застарілим. Бар'єр у здобутті мовних навичок призводить до нестачі створених соціальних мостів і зниження можливостей в участі у волонтерстві, громадських організаціях, культурних ініціативах тощо, які в свою чергу мали б надати певний соціальний капітал. Відповідно мова як комунікативний ресурс має забезпечувати участь у дискурсі приймаючого суспільства і може стати бар'єром до інтеграції молодих біженців. [7,30]

Ще одним бар'єром соціальної інтеграції є неформальна сегрегація іммігрантів, як от навчання у школах та коледжах на окремих програмах, проживання у віддалених районах, які можуть бути насиченими іншими прошарками мігрантів, які також перебувають в процесі інтеграції. Відповідно

створюють умови на користь формування соціальних внутрішніх зв'язків, а не соціальних мостів, що може призводити до ізоляції соціальної етнічної групи.

У структурній інтеграції молоді з'являється іноді явище фрагментованої інтеграції, коли молодь вступає у різні молодіжні клуби, ініціативи недовгострокові, набираючи таким чином соціальний капітал, який іноді неконвертується в структурний через інституційні бар'єри. Цей процес відбувається під час періоду, коли визнається статус індивіда (тобто диплом, кредити), або студенти очікують на відповідь щодо отримання стипендії, що паралельно йде з невидимими витратами, або індивід змінює місце проживання, що характерно для молодого біженця. Така структурна нестабільність може дуже заважати індивіду і призводити до побутового виживання.

Комунікація є одним із ключових елементів соціальної інтеграції, що невід'ємно пов'язано із набуттям культурних кодів приймаючого суспільства. Різниця культурних кодів призводить до дефіциту комунікативної раціональності, що веде до нестачі взаєморозуміння. Таким чином, навіть знання мови не забезпечує повне розуміння іншого суспільства, адже комунікація супроводжується іншими стилем мовлення, комунікативними нормами та соціальними ролями. У мовному дискурсі біженці стикаються із труднощами у розумінні підтекстів, що призводить до вразливості до мовного коду соціальних взаємодій. Відповідно індивіди в комунікативному просторі можуть укладати різні сенси у ті ж самі дії, що призводить до створення невидимих культурно-комунікаційних бар'єрів. Феномен культурно-комунікативного шоку супроводжується нехотінням говорити і висловлювати свою думку навіть знаючи переклад через страх нерозуміння приймаючим суспільством.

Для українських молодих біженців у європейському контексті виникає міжкультурний розрив та ціннісний конфлікт, адже в новому індивідуалістському суспільстві, індивід з колишньою ціннісною орієнтацією на колективізм відчуває культурний когнітивний дисонанс. Таким чином

з'являється відчуття ціннісного вакууму, коли жодна з культурних систем не відбиває нову ідентичність. Іншою стороною медалі є культурний довмовизм, що сполучає два культурних коди і вимагає підлаштовуватися під кожен ситуацію для гармоніювання ідентичності в міжкультурному середовищі.

Одним з головних ідентифікаційних бар'єрів є ускладнення ситуації молодих біженців через їх перехід кризи ідентичності в період вимушеної еміграції, відповідно втрачається соціальний контекст, що може заважати соціальному визнанню, через яке ідентифікація формується. Таким чином, може з'явитися відчуття соціальної невидимості, що формує відчуження, через невизначеність у прийнятті соціальних ролей та розуміння соціального контексту.

В контексті вимушеної еміграції важливий також психоемоційний стан індивіда та наявність травми після пережитих подій. Така ситуація заважає інтеграції через емоційну ізоляцію, апатію та довге неприйняття ситуації. Молоді складно встановити довірчі зв'язки через емоційну нестабільність та травматичні спогади, особливо з представниками приймаючого суспільства, які не зможуть у повній мірі їх зрозуміти.

Комунікативна соціалізація допомагає у подоланні цього бар'єру через створення безпечних комунікативних просторів, що впливають на індивіда у якості емоційної терапії, і супроводжуються емоційною підтримкою, розумінням травми та свободою висловлення. До того ж такі простори можуть компенсувати елемент браку стабільності в структурній інтеграції, особливо пов'язаний з інституціями. Вони стабілізують формування шібридоні ідентичності індивіда та уникають ідентифікаційної напруги, коли є страх втрати своєї етнічної ідентичності та неприйняття в новому соціальному середовищі.

Соціальні бар'єри можуть полягати у нерівності позицій індивідів з різних суспільств, що призводить до стигматизації вимушених емігрантів як отримувачів допомоги. Встановлення контакту за умов наявності різного

статусу, спільної мети та інституційної підтримки сприяє уникненню міжгрупових упереджень та скорочення соціальної дистанції. Іноді навіть активна участь біженців не гарантує уникнення асиметрії статусу і структура залишає статус тимчасового перебування на індивіді.

Феномен парадоксу інтеграції може супроводжуватися інституційними бар'єрами, коли індивіди стикаються із системними правилами, які не визнають кваліфікацію та освіту на гідному рівні, а біженці сприймаються як “не повністю свої”. Загалом сприйняття тимчасовості перебування біженців з'являється через правовий статус, що відповідно гласить тимчасовий захист, це є одним з проявлень накладання статусу з боку держави, а не власних інтенцій індивіда. Власне усвідомлення свого статусу у біженців сприяє до затримання довгострокової інтеграції та відмову від здобуття повної освіти чи набуття кар'єри в приймаючій країні.

Дискримінація за статусом тимчасового біженця існує, і проявляється у пошуку житла, роботи та освіти, вона може призвести до переходу індивіда в соціальну бульбашку своєї етноменшини, яка розумітиме індивіда та підтримуватиме, проте й може у відповідь стигматизувати приймаюче суспільство.

Висновки до розділу 1

Соціальна інтеграція полягає у включенні індивіда та соціальних груп у приймаюче суспільство, вона не просто є процесом та результатом адаптації індивіда, а взаємною комунікацією двох сторін та прийняття консенсусу. Інтеграція як взаємодія містить структурні, культурні, інтерактивні та ідентифікаційні аспекти, які супроводжуються багаторівневою комунікацією приймаючого суспільства та мігрантів.

Успішність соціальної інтеграції залежить як від індивідуальних чинників індивіда: вік, освіта, мова, мотивація, — так і від структурних

чинників соціальної системи, що індивіда приймає: політика держави, соціальні інституції, ставлення суспільства. Для молодих біженців особливу роль в комунікації грають комунікативні та соціальні ресурси, що є рушійною силою у створенні довіри між групами.

В контексті вимушеної еміграції української молоді через війну ця соціальна група формується під особливими історичними факторами, що формують нове покоління. Структурування генерації супроводжується створенням нової ідентичності, набуття нових соціальних ролей, формування соціального капіталу за нестачі структурного. Особливість інтеграції проявляється в участі у різних соціальних проєктах, ініціативах, що призводить до фрагментованої інтеграції. Безпечні комунікативні простори та емоційна підтримка допомагають молоді стабілізувати процеси інтеграції та підтримувати мотивацію.

На шляху до інтеграції зустрічаються багато бар'єрів, які відображають соціальну дистанцію між соціальними групами та демонструють важливість участі в інтеграції з обох сторін. Існують соціальні бар'єри, які проявляються у стигматизації, асиметрії статусів та тимчасовості; інституційні: складність визнання освіти, мова; емоційні: період проживання травми та адаптації, відчуття "між" та культурно-комунікаційні: різність соціальних кодів, нестача соціальних мостів, тощо.

Таким чином, соціальна інтеграція є багаторівневим комунікаційним процесом, що залучає не тільки сторону, яка інтегрується, а й сторону, яка приймає. Для молодих біженців вона супроводжується ускладненнями у вигляді формування нової ідентичності та міжгрупового зв'язку у якості медіаторів, що вимагає наявності соціальної гнучкості, створення соціальних контактів та постійної комунікації.

2 УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІ БІЖЕНЦІ В НІМЕЧЧИНІ: ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ (СТАН МОЛОДИХ БІЖЕНЦІВ)

2.1 Політика інтеграції біженців у Німеччині: основні механізми та виклики

Політика інтеграції біженців у Німеччині полягає у принципі “*fördern und fordern*” (“підтримати й вимагати”), що містить у собі надання раннього доступу до ринку праці, можливість вивчати мову й соціальний устрій країни та забезпечення базового проживаємого мінімуму, це супроводжується вимогою відвідувати інтеграційні курси, здобувати відповідну німецьку кваліфікацію та шукати роботу. Даний закон був прийнятий у 2016 році після першої великої хвилі біженців, особливість закону полягає у праві інтеграції на ряду з обов’язком інтеграції, що означає, що індивід не тільки має можливість, а й зобов’язаний використовувати свої права. Такий підхід, з одного боку, є наданням активної участі та впливу на своє життя для біженцями, та, з іншого боку, вимоги є загальними, що може спричиняти додаткові складнощі в первинній адаптації окремої частки індивідів.

У статті *Integration Strategy Group* наголошувалося, що витрати на своєчасну інтеграцію становлять значно менше витрат на неінтеграцію, які можуть містити як втрату людського потенціалу, так і напруженість в суспільстві. Таким чином, політика інтеграції Німеччини залучає молодих біженців до активної участі в процесах інтеграції, проте відвідування інтеграційних курсів не забезпечує автоматично інтерактивну або ідентифікаційну інтеграцію, що досить важливо для молоді. До того ж загалом закон не створює рівних інтеграційних шансів, адже він надає умови, але іноді не забезпечує достатніми ресурсами, як от відсутність інтеграційних курсів в певній місцевості тощо. [31]

Існують основні державні інституції, що займаються соціальною інтеграцією біженців та мігрантів. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) є федеральним органом у сфері початкової інтеграції та надання притулку, його основні функції для біженців полягають у наданні інтеграційних курсів та надання інформаційних матеріалів для новоприбулих, окрім цього він займається дослідженням міграційних процесів та співпрацею з європейськими і міжнародними інституціями в галузі притулку й інтеграції. Для молодих біженців в контексті інтеграції BAMF є структурною рамкою, але не запорукою успіху. [32]

JobCenter або Agentur für Arbeit займаються соціальним забезпеченням (раніше Arbeitslosengeld II, наразі Bürgergeld) здобуттям чи визнанням професійної кваліфікації та підтримкою виходу на ринок праці. Із закінченням інтеграційних курсів біженці мають право і обов'язок на освіту чи працевлаштування, для останнього ринок праці має бути відкритий для біженців й мігрантів з урахуванням рівня обізнаності, що може бути порівняно меншим з німцями й мігрантами, які пропрацювали в Німеччині довше. Працевлаштування надає індивіду новий вид соціальної взаємодії, забезпечуючи налаштування соціальних мостів та не тільки структурну, а й культурну й інтерактивну інтеграцію в німецьку культуру праці. [33]

Є спеціалізований сервіс для молодих мігрантів Jugendmigrationsdienst (JMD), який допомагає у різних формах інтеграції та має близько 500 місць в різних частинах Німеччини. Його основний профіль роботи полягає в консультуванні з освіти, профорієнтації, працевлаштування та загалом життя в новій країні; допомозі з оформленням документів, зверненням до місцевих органів влади, орієнтації в системі освіти та роботи. Організація має й групові пропозиції: мовні курси, тренінги, культурні та соціальні заходи, допомога з інтеграцією в повсякденне життя, — що може допомогти молоді створювати нові соціальні мости й розширювати свій соціальний капітал. JMD орієнтований на молодь у проміжку 12–27 років, яка має особливі потреби

через перехід від навчання до роботи, формування нового комунікативного кола й формування ідентичності. [34]

На місцевих рівнях існують такі організації як Diakonie, Caritas, AWO тощо, які можуть створювати окремі програми чи пропонувати допомогу різним групам мігрантів й біженців. Наприклад, Diakonie це протестантська благодійна організація відома своїми консультаційними центрами для біженців, де часто можуть надати допомогу рідною мовою, як і Caritas, що є католицькою благодійною організацією, вони допомагають у сфері дозвілля, супроводу й волонтерства. Неурядові та благодійні громадські організації є мостами для біженців з державою та інституціями, вони можуть пропонувати більш гнучкі формати для молоді, що полегшує інтеграцію, до того ж, вони мають менше бюрократичних бар'єрів, що спрощує співпрацю з молодими біженцями. Таким чином, Diakonie, Caritas, AWO тощо надають не лише структурні канали, а й мережеві та комунікативні, де молодь може вільно й активно приймати участь. [35–37]

Розглядаючи конкретні заходи соціальної інтеграції, варто зауважити плюси та мінуси різних програм. Інтеграційні курси (мовний + орієнтаційний) є одними з основних перших кроків структурної інтеграції, що їх фінансує держава, мова надається зазвичай базового рівня для роботи, що не вимагає багато кваліфікацій, вищий рівень мови зазвичай вимагає від біженця його власний наявний вищий рівень професійної кваліфікації, відповідно може з'явитися проблема нестачі кваліфікації і мовні курси вищого рівня біженці мають сплачувати самостійно з наданих виплат чи заробітку або шукати курси безкоштовного формату, студентські курси, які може частково фінансувати університет тощо. [38]

Наявна й рання інтеграція в ринок праці з метою реалізації потенціалу молоді, вплив залежить від амбіції молоді та людського фактору працівників JobCenter чи Agentur für Arbeit. Визнання кваліфікації у молоді часто не є основною проблемою через освітні системи, що можуть бути прийнятні ЄС чи використання можливостей освіти в Німеччині. Порівняно з дорослими

біженцями, молоді простіше почати “заново” освіту чи влитися в здобуття кваліфікації. До того ж, участь в програмах неурядових та волонтерських організацій надає можливість молоді здобути додатковий соціальний та культурний капітал. [39,40]

Чисельність українських біженців спричинила велике навантаження на чисельні державні інтеграційні структури, що призвело до потреби у роботі неурядових та волонтерських організацій. До того ж, через тимчасовий статус та політичні зміни фінансування багатьох проєктів є нестабільним, що спричиняє тиск на багатьох біженців у психологічній адаптації та соціальній інтеграції.[41,42]

Пошук та наявність житла є однією з головних проблем молоді, адже особливо у великих містах достатньо складно знайти доступне місце проживання, на що впливає як густа заселеність країни, особливо регіону Північний Рейн-Вестфалія, так і висока мобільність молоді, що стикається з бажанням стабільності орендодавців, та інші фактори. Здебільшого наявність психосоціальних послуг від державних структур вкрай мала, тому це компенсують різні неурядові організації, включаючи молодіжні клуби. До того ж, “географічна нерівність” також може впливати на інтеграцію молоді, адже рідкозаселені регіони неурядові організації покривають рідше, та й витрата ресурсу на отримання доступу до них зростає (наприклад, дальня дорога).[40]

В інтеграційній політиці Німеччини існують і плюси для молоді, адже рання інтеграція в ринок праці та доступ до початкових мовних курсів дозволяє дізнатися соціальний устрій та систему країни чи регіону, а наявність спеціалізованих молодіжних програм від державних структур та неурядових організацій надає певний результат, який містить в собі і потенціал до поліпшення.[39]

2.2 Особливості інтеграції українських біженців. Роль неурядових та благодійних громадських організацій у підтримці біженців

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну понад мільйон українських біженців прибуло в пошуках тимчасового захисту та притулку до Німеччини. Така велика міграційна хвиля спричинила значне навантаження на державні структури з питань міграції та біженців й потребувала додаткової допомоги з боку неурядових та благодійних громадських організацій. Українські біженці потребували не тільки структурної інтеграції, як от доступ до ринку праці, житло, освіта, мовні курси, а й соціальної адаптації, тобто встановлення мереж соціальних зв'язків, участь в громадському житті й становлення активними членами суспільства, а не пасивними отримувачами допомоги. Відповідно розглядуваний тип організацій допоміг державним структурам організувати такі форми підтримки, які б сполучали біженців з інституціями. Така роль медіаторів надала можливість українським біженцям інтеграції до комунікативного мережевого простору, відповідно до участі в різних ініціативах, громадської активності, побудови соціальних зв'язків. [43,44]

Майже половина інтеграційних послуг здійснюється громадськими організаціями через вільне соціальне піклування (Wohlfahrtspflege), основними представниками якого є Caritas, Diakonie, AWO, а також Deutsches Rotes Kreuz, Paritätischer Wohlfahrtsverband. Такі організації хоча й отримують державне фінансування, працюють автономно, забезпечуючи здебільшого соціальні та комунікативні задачі інтеграції. Таким чином, забезпечуючи інтерактивну інтеграцію біженцям з досвідом комунікації й соціальної участі, організації ще й виступають медіаторами, пояснюючи “простою мовою” інституційні правила, які зазвичай закодовані у так звану Amtssprache (офіційну мову або мову інституцій). [45]

Після прибуття великої кількості українських біженців, зокрема молоді, громадські організації стали ключовими у допомозі прийому молодих біженців, до того ж з'явився ряд нових громадських ініціатив орієнтованих саме на українських біженців. Welcome Alliance — мережа громадських організацій, фондів, що підтримується урядом та волонтерськими організаціями, орієнтована на створення гуманних і сталих процесів інтеграції для новоприбулих іммігрантів в Німеччині. Була створена з метою допомоги українцям у 2022 році, пізніше розширена для всіх новоприбулих.[46] Існують й приклади локальних організацій, які допомагають інтеграції біженців: We help Ukraine e.V., Deutsch-Ukrainischer Hilfeverein e.V., LaruHelpsUkraine e.V., — вони мають схожі функції, як от допомога у пошуку житла, звернення до влади, соціальні й культурні заходи, загалом майже ті ж задачі основних неурядових й благодійних громадських організацій.[47–49] Локальність, що спричинена громадянською солідарністю, є особливістю таких нових організацій, навіть Welcome Alliance, незважаючи на федеральний рівень, працює через локальні організації по Німеччині. Таким чином, хвиля громадянської солідарності демонструє біженцям важливість і рівень громадської активності в країні та може спонукати до наслідування, що може формувати у створення нових об'єднань, асоціацій тощо.

Варто розглянути повний функціонал неурядових та благодійних громадських організацій, який розповсюджується на досить різні й широкі сфери. Одними з початкових є функції початкової допомоги, як от надання житла чи початкового місця перебування, забезпечення необхідними речами на початку міграції (одяг, продукти тощо), соціальна та психологічна підтримка, чим, наприклад, займається Deutsches Rotes Kreuz (Німецький Червоний Хрест), а специфічно, надання мовних курсів, підтримку в житті, консультації щодо стану біженця тощо.[50] Останні є достатньо широким полем допомоги та формувалися навіть у так звану “берегову лінію” з організацій(AWO, Diakonie і т.д.), які можуть розповісти й порадити щодо типу дозволу на перебування, системою соціальних виплат, страховкою та

ін.[51] На початку перебування у вимушеній міграції користуються особливим попитом кризові центри психологічної підтримки, після 2022 року таку послугу надавали здебільшого приватні та громадські організації.[52] Таким чином, неурядові та благодійні громадські організації виступають у якості міжфазових інституцій, які можуть допомогти державним інституціям інтеграції під час великого напливу біженців і пом'якшити початковий період перебування індивідів в Німеччині.

Такі організації можуть також надати мовні курси та мовні кафе (Sprachcafes) для подолання одного з головних бар'єрів при соціальній інтеграції, проте існують й менш формальні заходи, що сприяють як покращенню мовної навички, так і соціальній та культурній інтеграції й адаптації, що включає в себе молодіжні клуби, зустрічі, онлайн-навчання. До того ж створення великої варіативності культурних заходів забезпечує можливість соціальної взаємодії та культурного обміну, що сприяє не тільки структурній інтеграції, а й активній участі в культурному житті приймаючого суспільства. Для молоді така можливість є особливо важливою, адже завдяки своїй мобільності, відкритості до комунікації та гнучкості в змінах, вона може швидше творчо пристосуватися і стати активним агентом інтеграції. Через комунікативну інтеграцію та активну участь з'являється можливість інтегруватися ідентифікаційно.

Неурядові та благодійні громадські організації допомагають формувати внутрішньогрупові зв'язки (social bonds) через створення етнічних та національних спільнот і забезпечуючи психологічну підтримку, відчуття спільності, стабільності і безпеки. До того ж, вони стають медіаторами у створенні соціальних мостів, тобто позагрупових зв'язків, знаходячи спільні інтереси, питання у представників іммігрантів та приймаючого суспільства чи просто створюючи простір комунікації. Такі організації впливають і на підтримання зв'язків з інституціями (social links), допомагаючи із комунікацією з державними представниками інтеграційного відділу. Таким чином, діяльність неурядових та благодійних громадських організацій сприяє

включенню біженців у соціальну структуру через комунікаційні канали різного рівня.

Незважаючи на одну з вирішальних ролей в інтеграції біженців організації можуть стикатися з певним рядом проблем і ускладнень, що включає в себе нестабільність таких проєктів через короткострокове фінансування, локальність і відповідно фрагментованість сектору не охоплює ціле коло біженців, це ж впливає і на географічну нерівність. Крім цього можна зазначити недостатність молодіжноорієнтованих програм, які б враховували специфіку молоді, та бюрократичні труднощі, що проявляються в складних процедурах фінансування, контролю звітності тощо. Таким чином, підхід таких організацій до інтеграції є не системним, що призводить до нерівності можливостей біженців.

2.3 Порівняння потреб та бар'єрів українських молодих і дорослих біженців

Молоді простіше подолати структурні бар'єри завдяки мобілізації існуючих ресурсів, що робить її більш гнучкою в інтеграції й адаптації. До того ж, незважаючи на певну обмеженість в традиційних каналах, молодь має кращий доступ до онлайн-інформації, що підвищує її цифрову та комунікативну компетентність. Залученість до волонтерства, соціальних та культурних ініціатив, молодіжних груп свідчить про схильність до міжкультурної комунікації. Таким чином, наявність просторів комунікації та цифровізації інформації спрощує початкову адаптацію молоді та сприяє соціальній інтеграції.[53, 54]

Період переходу та ситуація нестабільності створює і певні психо-емоційні бар'єри для молоді, як от “межовий стан”, можливо травма та просто відчуття нестабільності. Ускладнює інтеграцію і відсутність чіткої структури, адже часто представники молоді можуть знаходитися на різних етапах життя,

чи то здобуття середньої або вищої освіти, чи на проміжному етапі у виборі професії та роботи. До того ж, формування гібридної ідентичності ускладнюється збереженням української ідентичності під час формування нової німецької через комунікацію та соціалізацію у приймаючому середовищі.[53, 54]

Відповідно з одного боку гнучкість в адаптації та наявність комунікаційної та цифрової компетентності сприяє інтеграції, але з іншого боку ситуації невизначеності та формування нової ідентичності ускладнює ідентифікаційну інтеграцію молоді.

Порівняно з молоддю, дорослі біженці прагнуть більше стабільності, тому основний акцент полягає на вихід на ринок праці, матеріальну та побутову ситуацію. Наразі зростає рівень працевлаштування, але багато біженців все ще залежать від мереж, мовних курсів та визнання кваліфікацій. Важним чинником і потребою є догляд за сім'єю, зокрема дітьми, що може сповільнювати здебільшого жінок-біженців у виході на ринок праці. Зважаючи на професійне минуле дорослих біженців, з'являється потреба у підтвердженні кваліфікації на належному рівні та здобуття нового професійного досвіду в новій країні.[55–57]

Виходячи з потреб з'являються і такі бар'єри як бюрократія і довгий процес у визнанні професійної кваліфікації, складнощі із заповненням офіційних документів та форм і розуміння інституційної документації. Існує проблема роботи багатьох біженців не за професією чи на нижчих позиціях, та вимога у перекваліфікації, до того ж, обмеженість у часі з проходження інтеграційних та мовних курсів, що може ускладнювати інтеграцію людям із сім'ями та дітьми.[55,57]

Відповідно дорослі біженці мають полегшену ідентифікаційну та інтерактивну інтеграцію, адже вони мають вже сформовану ідентичність, більш стабільні у професійних потребах та певний культурний та соціальний капітал, проте структурна інтеграція є повільнішою через численні структурні та інституційні бар'єри.

Отже, молодь у порівнянні із дорослими біженцями швидше й легше інтегрується інтерактивно та культурно, завдяки комунікаційним навичкам, на противагу дорослі простіше проходять ідентифікаційну інтеграцію, проте структурну через комунікаційні бар'єри — складніше. Відповідно, потреби молоді полягають у комунікативних майданчиках, де молодь могла б комунікувати й адаптуватися, а дорослих — у здобутті мовних навичок та сприятливій інтеракції й інтеграції відносно виходу на роботу та забезпечення стабільного життя.

Висновки до розділу 2

Ключовий принцип Німеччини полягає у підтримці та вимозі в соціальній інтеграції, яка відбувається здебільшого через такі державні інституції як BAMF, JobCenter, Agentur für Arbeit тощо. Такий підхід дозволяє комплексно надати можливість біженцям до адаптації та інтеграції у приймаючому суспільстві, проте і має обмеження у вигляді бюрократії, обмеженого часу, нерівномірного доступу, мовного бар'єру та ін.

Одним із ключових стовпів інтеграції є система Wohlfahrtspflege, яка складається зазвичай з неурядових та благодійних громадських організацій (DRK, AWO, Caritas, Diakonie тощо), вони займаються наданням необхідних послуг у перший період адаптації та здійснюють функцію медіатора для біженців з державними інституціями. Громадські організації дозволяють сформувати соціальні зв'язки різного рівня: bonds, bridges, links (внутрішньогрупові, міжгрупові, інституційні). Вони можуть стикатися з такими проблемами як нестабільність фінансування, географічна нерівність, брак молодіжних програм та нестача волонтерів.

Потреби молоді конфігурують із послугами громадських організацій, через спрощену комунікативну та інтеграційну комунікацію молоді, гнучкість у міжкультурних відносинах, необхідність у набутті соціального капіталу, до

того ж вона конструює свою соціальність та ідентичність на входженні в ree-groups, спільних активностях та волонтерстві. Порівняно з дорослими біженцями, які інтегруються ідентифікаційно швидше і мають потребу не в нових зв'язках, а у формуванні стабільного життя та становлення часткою приймаючого суспільства структурно.

Таким чином, реальну соціальну інтеграцію особливо для молоді забезпечують неурядові та благодійні громадські організації, які в свою чергу дозволяють молодим біженцям ставати агентами соціальної інтеграції, і комунікативний простір, який є базовою площадкою для молоді у формуванні зв'язків, є одночасно сприятливим для соціальної інтеграції молодих біженців через їх легшу орієнтацію в комунікаційних каналах, прийнятті нових соціальних норм та цифрову компетентність. Для ефективної політики інтеграції в сфері неурядових організацій молоді варто звертати увагу на вікові особливості, комунікативні потреби та діджиталізацію інформації.

3 ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ КЛУБІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДИХ БІЖЕНЦІВ

3.1 Методологія дослідження

Якісний метод дослідження обирається для поглибленого вивчення соціальної інтеграції молодих українських біженців в Німеччині. Так як проблема є актуальною, але недостатньо вивченою варто зібрати первинні дані й охарактеризувати теперішній стан соціальної інтеграції молоді. На відміну від кількісного методу, якісний допоможе визначити індивідуальний шлях соціальної інтеграції та адаптації, можливі бар'єри та перепони до адаптації. Таким чином він допоможе глибше зануритися в особистий досвід молоді та зрозуміти складність процесів соціальної інтеграції.

Як методологію дослідження ми оберемо case study з підкріпленням індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю та елементами включеного спостереження. Case study — це емпіричне дослідження, яке вивчає явище в конкретному середовищі та контексті, особливо використовуване, коли межі між явищем та контекстом не чіткі. Case study на прикладі JugendClub (молодіжного клубу) допоможе об'єднати дослідження певної соціальної групи з індивідуальними історіями її учасників, розглянути українських біженців, які беруть участь в клубі, як конкретну соціальну групу, інтеграцію молоді як соціальну ситуацію, та реальний контекст формування соціальної взаємодії. [58]

Вибір case-study допомагає дослідити процеси соціальної інтеграції на мікрорівні, тобто простежити як формуються соціальні зв'язки на культурному та міжкультурному рівні, які типи соціальної взаємодії працюють краще та які бар'єри залишаються. Відповідно таке мікродослідження допоможе сформулювати нові гіпотези для дослідження на

макрорівні та відкриє нові проблеми для дослідження соціальної інтеграції молодих біженців.

Для проведення case study ми збиратимемо інформацію за допомогою індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю. Планується провести 4-5 інтерв'ю з учасниками/-цями клубу та з із засновницею та керівницею проєкту по одному відповідно. Цей метод дозволить визначити особисту мотивацію, досвід, бар'єри та емоції респондентів. В якості інструменту ми використовуватимемо гайди для інтерв'ю, окремі для учасників та засновниці і керівниці відповідно.

Також буде використано включене спостереження для опису поведінки в контексті інтеграції та створенні соціальних зв'язків. Це важливо для аналізу поведінкових стратегій, які можуть не зауважуватися учасником під час інтерв'ю, і відповідно визначення рівня практичної інтеграції. Аналіз документів та матеріалів клубу допоможе проаналізувати активність респондентів в різних заходах та зібрати повну картину діяльності молодіжного клубу.

Вибір респондентів проводився за критерієм участі в JugendClub та принципом добровільної участі в інтерв'ю. Інші необхідні критерії це вік (16-27 років), статус (біженці), тривалість перебування в Німеччині (до 3,5 років), відвідуваність JugendClub. Цільовий відбір допоможе розглянути різні траєкторії соціальної інтеграції, культурної і міжкультурної взаємодії, наявність різних бар'єрів та досвіду.

В ході інтерв'ю була звернута увага на такі етичні аспекти, як добровільна участь, анонімність та конфіденційність, чутливість теми війни та психологічного стану. Учасники не були змушені надавати інтерв'ю і мали можливість припинити його без будь-яких пояснень. Особисті дані учасників не фіксувалися, в дипломній роботі були використані тільки узагальнені результати або анонімізовані цитати. Питання сформульовані делікатно, враховуючи можливий травматичний досвід респондентів. Якщо питання викликали сильний емоційний дискомфорт, інтерв'ю припинялося чи

переводилося на нейтральні теми. Учасники були проінформовані про мету дослідження та мали можливість відмовитися від інтерв'ю. Таким чином, дослідження проводилося з урахуванням усіх етичних принципів в соціології.

3.2 Основні результати дослідження

В нашій роботі для дослідження особливостей соціальної інтеграції українських молодих біженців ми вирішили розглянути вплив організації JugendClub. Це організація, яка є самоурядовою, тобто молодь здебільшого самостійно проводить зустрічі і різні активності, проте вона має й зовнішню підтримку від організації Jugendwerk der AWO, яка займається розвитком молоді в країні.

JugendClub проводився в районі Katernberg міста Ессен, наразі планується переїзд до центру міста. Клуб відвідують не тільки біженці, які проживають в Ессені, а й в інших містах землі Північний Рейн-Вестфалія, відповідно майбутнє розташування сприятиме відвідуваності клубу. Очікується в цьому році новий прошарок біженців, які приїхали після ухвалення нового закону про право виїзд за кордон чоловікам до 22 років.

Аудиторією клубу є молодь від 16 до 27 років, такий прошарок в Німеччині називається молоді дорослі (Junge Erwachsene). Клуб був створений для наявності місця, де молодь могла б зустрітися безперешкодно (наприклад, не витрачаючи гроші на проведення часу в закладах чи коворкінгах). Згодом клуб почав формувати ком'юніті, яке відвідує різні заходи й бере участь в активностях. Клуб допомагає познайомитися молоді з різними видами спорту й хобі, що сприяє розвитку й набуттю культурного капіталу.

Особливість клубу є моделі партисипативної демократії, що відповідно навчає українських молодих біженців активно діяти й приймати участь у прийнятті спільних рішень і несенні спільної відповідальності. Таким чином,

він надає певний культурний і політичний капітал, що сприяє не лише інтеграції, а й формуванню активної громадянської позиції.

Для аналізу JugendClub ми провели напівструктуровані інтерв'ю з 5 учасниками і засновницею. Були відібрані учасники з різним досвідом відвідування JugendClub, наприклад, є респонденти, які відвідували клуб із самого початку, і деякі все ще відвідують його, а деякі вже ні, і які приєдналися до клубу пізніше.

Діяльність JugendClub є досить різноманітною і включає в себе походи в кіно, відвідування таких активностей як боулдерінг, катання на ковзанах, батутні центри тощо, проведення семінарів на тему пошуку роботи й навчання, звичайні зустрічі для спільної комунікації. Також в кінці вересня JugendClub брав участь в JugendForum, який допоміг клубу розвиватися й фінансово був підтриманий, що стверджує про наявність усвідомлення мети клубу самими учасниками.

Напівструктуроване інтерв'ю допомогло проаналізувати успішність соціальної інтеграції респондентів і вплив на неї JugendClub. За індикатором мотивації приєднання до організації можна стверджувати, що українські молоді біженці здебільшого шукають можливість соціальних зв'язків (social bonds) саме з групою однолітків. Дехто відчував в них потребу, дехто приєднався з цікавості.

Респондент №1: “Тому що в мене не було знайомих, не було можливостей знайти ці знайомства.”

Респондент №4: “Мені стало дуже цікаво, бо там знаходяться багато людей мого віку, з якими можу поспілкуватися”

Соціальні зв'язки є ще одним індикатором успіху соціальної інтеграції, які можуть допомогати інтегруватися на різних рівнях, наприклад, в ідентифікації, культурі, структурі тощо. Всі респонденти зазначили, що створили певні соціальні зв'язки, які в майбутньому допомогли їм.

Респондент №3: “Ну так, коли в мене була якась проблема [...] я писала їй [засновниці клубу], [...] вона може мені допомогти, або у неї якісь інші

зв'язки. Або я можу написати у нашу велику групу і там спитати щось. І це дійсно велика аудиторія, там 90 людей, які можуть допомогти.”

Більшість стверджує, що молодь була більш відкрита до створення соціальних зв'язків на початку відвідування клубу, а згодом, набувши певний соціальний капітал, стала більш закритою.

Респондент №2: “Зараз це можливо вже не так, тому що всі вже більше по групкам, більше вже не такі відкриті до спілкування, як це було на початку”

Також ми вирішили перевірити функціонування JugendClub у наданні психологічної або емоційної підтримки та відчуття безпеки. Респонденти зазначали, що наявність однакового досвіду сприяє взаєморозумінню і взаємній підтримці. Клуб створює атмосферу підтримки та дає індивіду відчуття “як вдома”, багато респондентів зазначають, що в клубі можна “розслабитися і бути собою”, що свідчить про відчуття безпеки, яке надає JugendClub. Під час включеного спостереження ми помітили дійсно розслаблену атмосферу, активну комунікацію та залучення усіх учасників клубу до спілкування.

Респондент № 1: “І це дуже допомагає відчутти, що ти не один в Німеччині, що ти маєш якусь підтримку. [...] Тобто це відбувається просто тому, що ви розумієте один одного. І учасники клубу, вони мають таку ж саму історію, як і я.”

JugendClub добре виконує функцію інформаційної та практичної допомоги за словами респондентів і стає місцем поширення інформації. Молодь дізнається більше інформації, що сприяє соціальній інтеграції, через внутрішньогрупові стосунки: соціальні зв'язки, обмін досвідом, та зовнішньогрупові: залученням представників організацій, які сприяють соціальній інтеграції (навчання або робота, волонтерство, громадська активність). Ми відвідували молодіжний клуб під час декількох заходів, які стосувалися тем освіти та політики, динаміка зацікавленості була досить високою, та формат, під час якого лекція переходить у взаємну комунікацію,

забезпечував залучення усіх учасників до висвітлених тем і демонстрував готовність учасників до соціальної інтеграції.

JugendClub допомагає зберегти ідентичність етнічну та культурну, проте він не ізолює, а створює безпечний символічний простір для учасників. Одночасно він нагадує про стан біженця й емігранта і заохочує далі інтегруватися та розвиватися в німецькому суспільстві. Відповідно до усвідомлення своєї української ідентичності добудовується розуміння побудови німецької і створюється унікальне розуміння “Я” як транснаціонального. З іншого боку, з’являється й амбівалентність ідентичності, коли постає питання “хто я?”

Респондент №1: “JugendClub дає мені враження, що я все ще зберігаю свою етнічну ідентичність. Тому що там тільки українці, і це, я не скажу, що це крок назад, це нейтральний крок на місці, але деякі заходи, навпаки, роблять дуже великий крок, наприклад, як консультації від якихось експертів, щодо освіти і так далі, це дуже допомагає.”

Респондент №5: “Більше мотивації з’явилося для інтеграції в Німеччині”

JugendClub залишається “етнічною бульбашкою” і не виконує прямої функції подолання мовних чи культурних бар’єрів. Незважаючи на зустрічі з німецькими організаціями молодь більш сконцентрована на внутрішньогруповій комунікації, яка має адаптивний характер на початковій стадії еміграції.

В перспективі учасники клубу розглядають його як майданчик для новоприбулих емігрантів та все ще безпечне місце, яке вже потребують менше, але не відмовляються від нього повністю. Таким чином завдяки клубу відбувається інтеграція без асиміляції або мультикультуралізм, JugendClub залишається символом збереження національної ідентичності та формує гібридну ідентичність.

Інтерв’ю із засновницею JugendClub дає поглянути на організацію клубу зовні, побачити з якими соціальними організаціями чи інституціями він пов’язаний і які рамки відповідно соціальна інтеграція має. Через її розповідь

простежуються як структурні умови комунікації, так і цінності, що формують соціальний простір клубу.

Мета створення клубу за словами засновниці полягала в тому, щоб створити для українських молодих біженців безпечне місце, тобто комунікативний простір довіри, який допоміг би спілкуватися відкрито та безперешкодно зустрічатися з групою однолітків.

Клуб виконує функцію комунікативної соціальної інтеграції через введenu демократичну систему, таким чином відкрита взаємодія, обговорення, спільні рішення та відповідальність допомагають інтегруватися в політичні практики приймаючої країни.

Засновниця бачить основною проблемою молоді потребу в психологічній та емоційній підтримці через вимушену еміграцію. Таким чином, першою задачею клубу є створення приймаючої та спокійної атмосфери, а згодом залучення *social bridges*. Відповідно соціальна інтеграція є не тільки включення до інституцій, а й відновлення комунікативних соціальних зв'язків.

Засновниця розглядає важливість *peer group* для молоді особливо в контексті травматичного групового досвіду. Вона виділяє зв'язок з однолітками як нижчий щабель інтеграції, який необхідний на початку. Проте не забуває і про важливість зв'язку із соціальними інституціями, тому пройшовши період психологічної адаптації, молодь готова знайомитися й інтегруватися в сфері працевлаштування, освіти, волонтерської діяльності тощо.

Теперішнім викликом *JugendClub* є зміна фінансово-політичного погляду у сфері допомоги молоді. На сьогодні більшість німецьких організацій проводять політику змішаної інтеграції для раніше українських ініціатив, відповідно клуб має відстояти свою важливість у тій формі, в якій він був на зараз, або змінити свою форму і реалізовуватися в сфері змішаної інтеграції. Таким чином можливий конфлікт поглядів між організацією та інституціями, що утворює структурний комунікативний бар'єр.

Також українська молодь вже знайома з інтеркультурним навчанням через певні міжкультурні конфлікти, відповідно навчаючись враховувати інтереси всіх відвідувачів місця, яке наразі вони ділили з турецьким клубом.

Засновниця зазначала, що вже є успішні приклади процесу соціальної інтеграції, наприклад, освітні та спортивні досягнення молоді, участь у волонтерських програмах та політично-освітніх поїздках, відповідно українці набувають активний соціальний капітал, не лише споживаючи ресурси.

В перспективі клуб розглядається як об'єкт самоорганізації, який володів би комунікативною автономією, яка в свою чергу формувала інтеграцію ком'юніті в асиміляції, а як окремого суб'єкту в приймаючому суспільстві.

Отже, JugendClub це мікро-модель комунікативного суспільства, яке будується на принципі партисипативності, воно є осередком створення соціальних зв'язків (social bonds), які в свою чергу допомагають молоді психологічно стабілізуватися та починати соціальну інтеграцію без асиміляції в приймаюче суспільство і формувати гібридну ідентичність. Соціальна інтеграція в клубі формується не вертикально, а горизонтально шляхом відкритої взаємної комунікації, в якій формується довіра, спільний досвід та спільне розуміння та сприйняття.

JugendClub стає не звичайним соціальним простором, а комунікативним простором інтеграції, в якому учасники навчаються й утворюють спільний досвід і розуміння інтеграції в приймаюче суспільство, відповідно суспільство стає таким, що інтегрується. З іншого боку, спільний досвід та міцні внутрішньогрупові зв'язки можуть поєднувати групову ідентичність настільки сильно, що це може заважати розвивати міжкультурні зв'язки та переходити на інші рівні інтеграції. Буде доцільно розглянути JugendClub як інструмент соціальної інтеграції чи форму контрінтеграції.

3.3 JugendClub як засіб створення соціальних зв'язків з однолітками (“social bonds”)

Для молоді в контексті соціальної інтеграції особливо важлива наявність “peer-group”, тобто групи однолітків, які є соціальним оточенням індивіда. Зважаючи на досвід вимушеної еміграції, таке середовище набуває особливої ваги для відтворення нових соціальних зв'язків, формування нової ідентичності та емоційної й психологічної підтримки в адаптації та інтеграції.

У дослідженнях інтеграції виділяється ключова роль соціальних зв'язків, таких як “social links” (зв'язок з інституціями), “social bridges” (міжгруповий зв'язок) та “social bonds” (зв'язок всередині етнічної або релігійної групи). Останні сприяють уникненню ізоляції молоді, психологічній стабільності та можуть стати одним з початкових ресурсів для соціальної інтеграції.

В нашому case study ми розглянемо як соціальні зв'язки будуються українськими молодими біженцями, як вони впливають на соціальну інтеграцію та чи сприяють їй чи ізолюють групу. Таким чином, з'явиться можливість оцінити JugendClub як чинник контр-/інтеграції.

За результатами інтерв'ю JugendClub формує соціальний капітал в українських молодих біженців і є простором для створення та відновлення соціальних зв'язків. Відповідно така комунікативна платформа дозволяє знайти однолітків, обмінятися досвідом, отримати практичну підтримку і формує нові сенси, довіру та норми.

Респондент №2: “І це якраз був як такий перехисток, де всі могли зібратися, познайомитись, обмінятися інформацією, підтримати.”

Респондент №4: “Я просто розслаблено можу ходити, робити щось завгодно і не особливо думати, що люди подумують. Я більше можу просто бути відкритим, відкритим, більш чуйливим, можна сказати так.”

Іншим важливим чинником є формування психологічної та емоційної підтримки в клубі, яка виникає через спільний комунікативний досвід та сприяє інтегративним процесам на більш вищих рівнях, як от інституційних, міжгрупових. Завдяки конструюванню соціальної реальності через комунікативну взаємодію молодь здобуває почуття “свого місця” в соціумі.

Респондент №4: “Я відчуваю, що можу побалакати з будь-яким в клубі, зустріти там своїх побратимів, так можна сказати, і просто відкритися.”

Респондент №1: “І це дуже допомагає відчуття, що ти не один в Німеччині, що ти маєш якусь підтримку.”

Утворення соціальних зв'язків такого рівня стають трампліном та первинним ресурсом для соціальної інтеграції. Згідно інтерв'ю на першому етапі інтеграції такі зв'язки необхідні, вони підтримують почуття безпеки і розуміння. Респонденти зазначали, що на початку еміграції відвідували клуб частіше, бо це була одна з небагатьох доступних спільнот. З часом інтегрувавшись у різних сферах, клуб перестав бути необхідною потребою учасників, а здебільшого оптимальним варіантом проведення вільного часу.

JugendClub впливає й на ідентифікаційну інтеграцію, часто “показуючи” учасникам, що вони українці, але в іншій країні, відповідно формуючи частку української діаспори й перебудовуючи самоідентифікацію індивіда, створюючи нову гібридну ідентичність.

Були проаналізовані міжгрупові соціальні зв'язки учасників клубу (“social bridges”) для оцінки просування в процесі інтеграції. Респонденти зазначали, що JugendClub не заважає соціальній інтеграції та комунікації з німцями й іншими національностями, навпаки сприяє формуванню нових позагрупових зв'язків. Проте були й твердження, що іноді учасники клубу спочатку фокусувалися більш на внутрішньогрупових зв'язках і нехтували створенням або підтриманням міжгрупових зв'язків. Відповідно вплив JugendClub у створенні social bridges є амбівалентним: з одного боку, організація надає соціальний капітал, можливість знайомства з іншими

людьми, з іншого боку, соціальний комфорт, який надає група, може заважати й утримувати від розширення соціального кола поза клубом.

Проте така амбівалентність відбувається тільки на початку соціальної інтеграції, більшість респондентів зараз зазначають, що розширюють своє соціальне коло, зазвичай через роботу або навчання, але на теперішній стан ці стосунки рідко переходять в дружні. Для прослідковування укріплення більш близьких стосунків українських молодих біженців з німцями чи іншими національностями вимагається більше часу, відповідно вплив JugendClub на social bridges має потенціал бути дослідженим в майбутньому.

Отже, JugendClub надає можливість формувати внутрішньогрупові соціальні стосунки українським молодим біженцям, в перший період соціальної інтеграції такі соціальні зв'язки допомагають знайти “прихисток” і надають як інформаційну, так і психологічну підтримку. В контексті встановлення міжгрупових соціальних зв'язків можна простежити деяку амбівалентність впливу JugendClub на початку.

3.4 Клуб як інтеграція в німецьке суспільство чи контрнтеграція

Українська молодь створює унікальний соціальний простір, який водночас зберігає етнічну ідентичність і вчить інтегруватися до приймаючого суспільства. З одного боку, клуб став “маленькою Україною” для учасників, де є культурне розуміння, зрозуміле спілкування та емоційна підтримка, та з іншого боку, простором навчання інтеграції, де кожен ділиться своїм досвідом щодо різних аспектів інтеграції, відбуваються зустрічі з організаціями, що залучають до адаптації, та вивчають культуру та політичну структуру Німеччини.

Таке поєднання є чинником формування гібридної ідентичності, яка належить одночасно до двох різних соціокультурних світів, але не належить до одного повністю. Таким чином, у просторі JugendClub утворюється

комунікація між двома системами розуміння і сприйняття світу, сенсів та символів, що поширюється як на збереження українського культурного контексту, так і розширення німецького культурного контексту.

Через мову, символи, звички перепрошивається власна ідентичність, відповідно користуючись простором міжкультурного посередництва JugendClub. Комунікативна взаємодія в горизонталі допомагає побудувати власну ідентичність не асимілюючись в приймаючу культуру. Таким чином, створюється нова соціальна нормальність, в якій змішування культур, мов, звичок символів є природні і зрозумілим.

JugendClub став буфером для першої психологічної адаптації та поштовхом до соціальної інтеграції. Для учасників, які вже пройшли перший етап еміграції і зараз в процесі соціальної інтеграції він залишається безпечним місцем, яке нагадує про частину своєї гібридної ідентичності, проте більшість стає незалежними від нього.

Отже, JugendClub є чинником соціальної інтеграції та не проявляє себе як форма контрінтеграції, адже учасники, що пройшли період психологічної адаптації в новій країні, стали незалежними від нього і здебільшого користуються пропозиціями для подальшої соціальної інтеграції, він залишається безпечним місцем в разі неуспішності соціальної інтеграції та потреби емоційної підтримки.

Висновки до розділу 3

JugendClub став мікропростором соціальної комунікації, де учасники не тільки проводять дозвілля, а й створюють соціальну структуру спільноти через відкритий взаємний діалог, підтримку та спільну діяльність, що допомагає підтримати соціальну інтеграцію українській молоді.

Роль простору відновлення соціальних зв'язків після втрати багатьох із настанням війни включає в себе емоційну підтримку, надання відчуття

безпеки та приналежності індивіда до певної соціальної групи. Таким чином створюється колективна ідентичність через наявність спільного травматичного та вимушеного еміграційного досвіду, який відображає взаємне порозуміння у сприйнятті соціальної реальності.

Період емоційної адаптації до нової країни змінюється активною участю в процесах соціальної інтеграції, де JugendClub отримує роль, що штовхає учасників до набуття вищих соціальних зв'язків або “мостів” (social bridges), проводячи зустрічі з представниками різних організацій зі сфери структурної інтеграції (робота, навчання тощо), влаштовуючи спільні політично-освітні поїздки та приймаючи участь в міжкультурних заходах. Соціальні зв'язки (social bonds) також впливають на набуття соціальних мостів (social bridges) через комунікативне посередництво.

JugendClub виступає одночасно платформою збереження етнічної ідентичності та формування соціальної групи, що інтегрується, таким чином формуючи гібридну ідентичність в індивідів. Ризик ізоляції української групи досить невеликий, адже JugendClub є потребою тільки на початку еміграції і згодом стає однією з багатьох інших опцією дозвілля.

В JugendClub комунікація стає фактично одним з найважливіших чинників соціальної інтеграції, таким чином, формуючи нову соціальну транснаціональну реальність та нормальність через горизонтальну комунікацію, відповідно перетворюючи клуб в комунікативну структуру соціальної інтеграції.

ВИСНОВКИ

У дослідженні проаналізовано особливості соціальної інтеграції молодих українських біженців у Німеччині через призму комунікативних теорій та моделі соціальних зв'язків.

Теоретичний аналіз показав, що соціальна інтеграція молоді є багатовимірним процесом, який включає структурний, культурний, інтерактивний та ідентифікаційний виміри. Комунікативний підхід Ю. Габермас дозволив розглядати інтеграцію як форму взаємодії та досягнення взаєморозуміння в умовах культурної різноманітності. Теорія капіталів П. Бурдьє, а в нашому випадку соціального капіталу, дозволила емпірично розглянути успішність соціальної інтеграції молодих біженців. Модель Ager & Strang надала інструменти для оцінки соціальних зв'язків як центрального ресурсу інтеграції.

Аналіз чинників і бар'єрів інтеграції показав, що молоді біженці стикаються з браком структурного капіталу, мовними труднощами, фрагментованою освітою, невизнанням кваліфікацій, культурно-комунікативним шоком і зростаючою емоційною нестабільністю. Проте їхня гнучкість, цифрова компетентність і схильність до міжкультурної взаємодії створюють потенціал для швидкого розвитку соціальних мостів і зв'язків з інституціями.

Порівняння молоді та дорослих біженців виявило, що молодь адаптується швидше у культурному та комунікативному вимірах, але її ідентифікаційна інтеграція складніша через гібридну ідентичність і нестабільність життєвого етапу. Дорослі інтегруються повільніше, але мають стабільнішу професійну та соціальну ситуацію, що робить їх більш захищеними у структурному вимірі.

Емпіричний аналіз JugendClub продемонстрував, що молодіжні клуби виконують роль безпечних комунікативних просторів, де можливі формування соціальних зв'язків (bonds, bridges, links), емоційна підтримка та відновлення після травматичного досвіду, розвиток культурних компетентностей та

міжкультурної взаємодії, опанування нових соціальних ролей та зміцнення ідентичності.

JugendClub забезпечує умови, близькі до “ідеальної комунікативної ситуації” Габермаса: рівність, відсутність примусу, безпека, можливість висловлення. Це створює середовище, у якому молоді біженці переходять від емоційної адаптації до активної участі в житті приймаючого суспільства.

Проведені інтерв'ю показали, що молодь сприймає такі клуби як простір соціальної стабільності, де легше долати тривожність, невпевненість, самотність та культурний когнітивний дисонанс. Соціальні зв'язки, сформовані у клубі, часто стають першим ресурсом, який допомагає розширювати стосунки з місцевою спільнотою, опановувати мову, долучатися до волонтерства та неформальних освітніх програм.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати можуть бути використані громадськими організаціями для проєктування програм інтеграції молоді, молодіжними центрами для розбудови безпечних комунікативних просторів, соціальними працівниками і педагогами для підтримки молодих біженців, органами місцевого самоврядування — для розробки інтеграційних стратегій.

Соціальна інтеграція молодих українських біженців є процесом, що значною мірою залежить від якості комунікації, доступності соціальних інститутів та можливості формувати стійкі соціальні зв'язки. Молодіжні клуби виявилися ключовими просторами інтеракції, емоційної підтримки та відновлення, які компенсують нестачу структурного капіталу молоді та сприяють переходу від ізоляції до активної участі в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? Четверта хвиля дослідження. — Аналітична записка. — Київ : Центр економічної стратегії (ЦЕС), 20 лютого 2025. — С. 8–9. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/doslidzhennya-2.pdf>
2. Excerpt from Robert Alun Jones. *Emile Durkheim: An Introduction to Four Major Works*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc., 1986. Pp. 82-114. — URL: <https://durkheim.uchicago.edu/Summaries/suicide.html>
3. Parsons T. *The Social System*. England : Routledge, 1951. 448 с.
4. Turner, J. C., Oakes, P. J. The significance of the social identity concept for social psychology: with reference to individualism, interactionism and social influence. — *British Journal of Social Psychology*. — 1986. — Vol. 25, № 3. — P. 237–252. — URL: <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2044-8309.1986.tb00732.x>
5. Cooley, C. H. *Human Nature and the Social Order*. — New York : Charles Scribner's Sons / Routledge, 480 с.
6. Mead G. H. *Mind, Self and Society*. London, 1934. 437 с.
7. Habermas, J. *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society. — Boston : Beacon Press, 1984. — 465 p.
8. Giddens A. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. — Cambridge: Polity Press, 1984.
9. Collier, David; Gerring, John. *Concepts & Method in Social Science: The Tradition of Giovanni Sartori. Introduction*. — London : Routledge, 2009. — 14 p. — Available at SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3081284
10. Luhmann, N. *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. — Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1984. — 674 S.

11. Mishra S. Pierre Bourdieu cultural social capital // Research Journal of Humanities and Social Sciences. – 2012. – Vol. 3, Issue 2. – P. 293–298. – URL: <https://rjhsonline.com/HTMLPaper.aspx?Journal=Research+Journal+Humanities+and+Social+Sciences;PID=2012-3-2-31>
12. Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. – New York: Harper & Row, 1974.
13. Palese, E. «Zygmunt Bauman: Individual and society in the liquid modernity». *SpringerPlus*. 2013. — Vol. 2, Art. 191. — URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3786078/>
14. Berry J. W., Phinney J. S., Sam D. L., Vedder P. Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation // *Applied Psychology: An International Review*. – 2006. – Vol. 55, № 3. – P. 303–332.
15. Castles S., Miller M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.
16. Heckmann F. Integration and Integration Policies: IMISCOE Network Feasibility Study. Bamberg: European Forum for Migration Studies (efms), 2005. 278 p. URL: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/19295>
17. Ager A., Strang A. Understanding integration: a conceptual framework // *Journal of Refugee Studies*. – 2008. – Vol. 21, № 2. – P. 166–191.
18. OECD. Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees. – Paris: OECD Publishing, 2018.
19. UNHCR. Youth on the Move: Young Refugees' Integration Challenges. – Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2022.
20. OECD. Finding Their Way: Labour Market Integration of Refugees in OECD Countries. – Paris: OECD Publishing, 2017.
21. Esser H. Sprache und Integration. Die sozialen Bedingungen und Folgen des Spracherwerbs von Migranten. – Frankfurt am Main u.a.: Campus Verlag, 2006. – 580 p.
22. UNHCR. Mental Health and Psychosocial Support for Refugees — Annual Report 2023. – Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2023. –

URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-04/annual-report-mhpss-2023.pdf>

23. Eberl J.-M., Meltzer C. E., Heidenreich T., Herrero B., Theorin N., Lind F., Berganza R., Boomgaarden H. G., Schemer C., Strömbäck J. The European media discourse on immigration and its effects: a literature review // *Annals of the International Communication Association*. – 2018. – Vol. 42, № 3. – P. 207–223.

24. International Labour Office. *Global Report on the Integration of Migrants: Inclusion for Sustainable Development*. – Geneva: ILO, 2023. – URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcom/m/@publ/documents/publication/wcms_834081.pdf

25. Mannheim, K. *The Problem of Generations // Essays on the Sociology of Knowledge* / Ed. by P. Kecskemeti. – London: Routledge & Kegan Paul, 1952. – P. 276–322.

26. Arnett, J. J. *Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties // American Psychologist*. – 2000. – Vol. 55, No. 5. – P. 469–480.

27. Bergseng B., Degler E., Lüthi S. *Unlocking the Potential of Migrants in Germany: OECD Reviews of Vocational Education and Training*. – Paris: OECD Publishing, 2019. – URL: https://www.oecd.org/en/publications/unlocking-the-potential-of-migrants-in-germany_82ccc2a3-en/full-report/overview-unlocking-the-potential-of-migrants-through-vocational-education-and-training-in-germany_3d8b328b.html

28. Belmonte M., Conte A., Ghio D., Kalantaryan S., McMahon S. *Youth and migration: an overview*. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. – URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC122402/youth_and_migration_final_online.pdf

29. van Sint Fiet A., de la Rie S., van der Aa N., Bloemen E., Wind T. *The relevance of social capital and sense of coherence for mental health of refugees //*

SSM – Population Health. – 2022. – Vol. 20. – URL:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352827322002464>

30. OECD. *Language Training for Adult Migrants*. — Paris : OECD Publishing, 2021. — 82 p. — URL:
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/04/language-training-for-adult-migrants_96148f7f/02199d7f-en.pdf

31. Bither J., Ziebarth A. In it for the Long Run: Integration Lessons from a Changing Germany. – Berlin: German Marshall Fund of the United States / Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, 2016. – 23 p. – URL:
https://www.gmfus.org/sites/default/files/Bither_Ziebarth%2520IntegrationLessonsGermany_Oct16%2520edited.pdf

32. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. – URL:
https://www.bamf.de/DE/Startseite/startseite_node.html

33. Bundesagentur für Arbeit. Menschen aus dem Ausland. – URL:
<https://www.arbeitsagentur.de/int/de/menschen-aus-dem-ausland#Sie-sind-bereits-in-Deutschland>

34. Jugendmigrationsdienste. Über uns. – URL:
<https://www.jugendmigrationsdienste.de/ueber-jmd/ueber-uns>

35. Caritas Bremen. Kooperation mit dem Jobcenter. – URL:
<http://www.caritas-bremen.de/ueber-uns/aktuelles/kooperation-mit-dem-jobcenter>

36. Diakonie Deutschland. Flucht und Migration. – URL:
<https://www.diakonie.de/informieren/unsere-themen/flucht-migration>

37. Arbeiterwohlfahrt (AWO). Migration und Flucht. – URL:
<https://awo.org/themen/migration-und-flucht/>

38. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Integrationskurse: Інформація українською мовою. – 2023. – URL:
<https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Integration/FlyerIntegrationskurse/flyer-integrationskurse-ua.pdf>

39. Rietig V. Moving Beyond Crisis: Germany's New Approaches to Integrating Refugees into the Labor Market. Washington, DC. 43 с. URL:

<https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Dev-Rietig-FINAL.pdf>.

40. Brücker H. et al. Ukrainian Refugees in Germany: Escape, arrival and everyday life. – IAB Forschungsbericht 24/2022. – Nürnberg: Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung, 2022. – URL: https://doku.iab.de/forschungsbericht/2022/fb2422_en.pdf

41. Reuters. EU Commission proposes extending temporary protection for Ukrainians to March 2027. – 04 June 2025. – URL: <https://www.reuters.com/world/eu-commission-proposes-extending-temporary-protection-ukrainians-march-2027-2025-06-04/>

42. Deutscher Bundestag. Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Fraktion der CDU/CSU – Drucksache 20/10071: Integration von Schutzberechtigten in das gesellschaftliche und wirtschaftliche Leben – Bestandsaufnahme bestehender Maßnahmen. – Drucksache 20/10783, 20. Wahlperiode, 21.03.2024. – Berlin.

43. OSW. Ukrainians are slowly adapting to life in Germany. – OSW Commentary, 25 Aug. 2023. – URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-08-25/ukrainians-are-slowly-adapting-to-life-germany>

44. Bertelsmann Stiftung. IN Annual Report 2022/2023. – Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2023. – URL: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/PicturePark/2023-03/IN_Annual_Report_2022_2023.03.22.pdf

45. Bendel P. Coordinating Immigrant Integration in Germany: Mainstreaming at the Federal and Local Levels. – Brussels: Migration Policy Institute Europe, 2014. – 32 p. – URL: <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/Mainstreaming-Germany-FINALWEB.pdf>

46. Welcome Alliance. – URL: <https://welcome-alliance.org/en>

47. WeHelp Ukraine. – URL: <https://wehelp-ukraine.org>

48. Deutsch-Ukrainischer Hilfeverein e.V. (DUHV). – URL: <https://www.duhv.info>
49. LARU Helps Ukraine. – URL: <https://laruhelpsukraine.com/de>
50. Red Cross. Community Building and Inclusion in Germany. – URL: <https://redcross.eu/projects/community-building-and-inclusion-in-germany>
51. Handbook Germany. Our partners. – URL: <https://handbookgermany.de/en/our-partners>
52. DEZIM Institut. Support and Integration of Refugees from Ukraine: Perspectives of Those Concerned. – URL: <https://www.dezim-institut.de/en/projects/project-detail/support-and-integration-of-refugees-from-ukraine-perspectives-of-those-concerned-1-24>
53. Aydar Z., Plöger J. Young Refugees' Integration Trajectories—The Critical Role of Local Resources in Germany. *mdpi.com*. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/12/5/293>.
54. Kunchuliya M., Eckardt F. Psychogeography of Refugee Youth from Ukraine in Weimar, Germany: Navigating the Sense of Belonging in the Context of Liminality. *mdpi.com*. 23.08.2024. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/13/9/438>.
55. Kosyakova Y., Rother N., Zinn S. (Eds.) Living Conditions and Participation of Ukrainian Refugees in Germany: Findings from the IAB-BAMF-SOEP Survey of Refugees (Research Report 51). – Nürnberg: BAMF, 2025. – URL: <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Forschung/Forschungsberichte/fb51-ukr-gefluechtete.html>
56. Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. Ukrainian asylum seekers in Germany: Integration into the labour market continues to progress. – Wiesbaden: BiB, 24 Feb. 2025. – URL: <https://www.bib.bund.de/EN/Service/Press/2025/2025-02-24-Ukrainian-asylum-seekers-in-Germany-Integration-into-the-labour-market-continues-to-progress.html>
57. Kosyakova Y., Gatskova K., Koch T., Adunts D., Braunfels J., Goßner L., Konle-Seidl R., Schwanhäuser S., Vandenhirtz M. Labour market integration of

Ukrainian refugees: An international perspective. – Nürnberg: IAB, 2024. – IAB-Forschungsbericht 16/2024 (en). – 68 S. – URL: <https://iab.de/publikationen/publikation/?id=14144703>

58. Yin R. K. Case Study Research and Applications: Design and Methods. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2018.